

УДК 070:351.86(477)(045)

В. В. Орехов

ВПЛИВ ЗМІ НА СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена вивченню інформаційних загроз Україні. Простежено роль інформаційної зброї в глобальних конфліктах. Розглянуто впроваджені Україною засоби протидії інформаційній загрозі з боку Росії та зроблено спробу окреслити найбільш нагальні заходи в цьому напрямі, серед яких названо подолання певної інформаційної ізоляції країни, подальша боротьба з антидержавним контентом у мас-медіа, виготовлення якісного вітчизняного інформаційного продукту, здатного певною мірою нейтралізувати ворожу пропаганду тощо.

Ключові слова: інформаційний, загроза, війна, мас-медіа, закон.

I. Вступ

Питання національної безпеки України на сьогодні стоїть надзвичайно гостро. Одним із важливих чинників, що впливають на національну безпеку, є інформація. А ЗМІ, у свою чергу, виступають найпотужнішим провідником інформації до широких мас населення, паралельно впливаючи на їх ціннісні орієнтири та переконання. Коли ж інформаційний вплив стосується таких питань, як державність, зовнішня й внутрішня політика країни тощо, він, з погляду надзвичайної важливості вектора впливу, не може бути поза контролем держави. В іншому випадку це може загрожувати її як інформаційній, так і загальній безпеці, зокрема, територіальній цілісності і навіть незалежності. Питання впливу ЗМІ загалом і на національну безпеку країни зокрема порушено в працях багатьох науковців: В. Здорогеги, О. Копиленка, В. Лизанчука, В. Миронченка, Г. Почепцова та ін. Особливо актуальними є такі дослідження зараз, коли Україна перебуває в стадії неоголошеної війни з Росією, що спочатку велася передусім в інформаційній площині, а згодом протистояння вийшло на рівень реальних військових операцій. Від грамотно побудованої інформаційної політики країни залежатиме великою мірою й перемога в цій війні, тому ґрунтовні дослідження в зазначеному напрямі на сьогодні є вкрай необхідними.

II. Постановка завдання

Метою статті є розгляд основних напрямів інформаційної стратегії, на яких у першу чергу має фіксуватись державна політика протидії інформаційній агресії Російської Федерації. Відповідно, завданнями є:

- 1) прослідкувати розвиток застосування інформаційних технологій у військових конфліктах минулого;
- 2) простежити основні вияви інформаційної агресії з боку Росії та розглянути засоби протидії, що використовуються на сьогодні;
- 3) окреслити найбільш нагальні напрями розбудови інформаційної політики країни.

III. Результати

Про інформаційні загрози безпеці нашої держави говорилося неодноразово, з самого початку її існування як незалежної країни називалися переліки таких загроз, для запобігання яким чи подолання яких негайно слід вживати заходів. Зокрема, серед найперших пріоритетних напрямів подолання інформаційних загроз називали такі:

1. Загрози конституційним правам і свободам людини та громадянина у сфері духовного життя й інформаційної діяльності, індивідуальній, груповій і суспільній свідомості, духовному відродженню України.
2. Загрози інформаційному забезпеченню державної політики України.
3. Загрози розвитку вітчизняної індустрії інформації, включаючи індустрію засобів інформатизації, телекомунікацій і зв'язку.
4. Загрози безпеці інформаційно-телекомунікаційних систем на території України, як діючих, так і тих, що створюються [1].

Із часом фіксувалися все нові загрози, а найбільш радикальні виникли нещодавно, у 2014 р., коли конфлікт з Росією став поступово набувати все більших масштабів, поступово переходячи з латентного вияву до відкритого протистояння. Одним з таких його виявів стала масштабна інформаційна війна, розгорнута Росією проти України. Зброєю в такій війні, як відомо, виступає інформація, яка поширюється через різні типи ЗМІ, насамперед через телебачення. Про потужність, ефективність такої зброї говорили досить давно. Так, Г. Шиллер стверджував, що для успішного проникнення держава, яка прагне до панування, повинна захопити засоби масової інформації. Інформаційні війни здавна є інструментом підкорення населення іншої країни, навіювання йому поглядів, що відповідають ідеології держави-агресора, вони мали місце під час обох світових воєн. Так, за твердженням Г. Почепцова, у період Першої світової війни перед англійцями стояло завдання "втягнути" у війну США. Для цього вони використовували кабель, що знаходився в їх руках і який з'єднував Європу й Північну

Америку. Тут уперше відбулося управління громадською думкою шляхом формування новин, які й задавали потрібну картину світу. І під час саме Першої світової війни до переліку пропагандистських засобів було включено такий новий канал, як кіно [6]. Ще більш досконалих форм інформаційна війна набула в період Другої світової, яка викликала до життя вже бурхливий розвиток кіноіндустрії як пропагандистського інструментарію. Так, англійці в цей період створили цілу систему контролю над виробництвом фільмів, коли жоден фільм не міг бути знятий без схвалення Міністерства оборони і найпершою настановою тут було підвищення патріотичного духу. І саме під час Другої світової війни виникла така важлива закономірність у здійсненні інформаційного впливу, як максимальне збільшення засобів поширення впливу (кіно, церква тощо), через які доноситься потрібна інформація. У результаті одне й те саме повідомлення, оформлене відповідно до вимог того чи іншого засобу поширення, потрапляє в масову свідомість різними каналами впливу. І характер такої інформації суттєво видозмінюється: поряд з емоційними повідомленнями транслювались і повідомлення гедоністичного характеру, що автоматично призводило до зростання рівня впливу повідомлення, оскільки воно набуває ознак непрямого методу впливу, тобто ознак маніпулятивного втручання у свідомість, яке розпізнати й чинити усвідомлений опір якому досить складно.

Та найбільш масштабна інформаційна зброя виявила себе у 1990-х рр., коли розпався Радянський Союз. Чинників, що посприяли руйнуванню імперії, було чимало, як зовнішніх, так і внутрішніх, це окреме й досить широке питання, що й на сьогодні ще може викликати чимало суперечок й обговорень, однак одне є неспростовним фактом – інформаційна кампанія, розгорнута Заходом, була чи не найпотужнішим серед таких чинників. Адже холодна війна, що мала місце між СРСР і Заходом, значною мірою й базувалася на інформаційних технологіях, застосованих під час протиборства ідеологічних систем, цінностей тощо. За масштабами наслідків це без перебільшення була найпотужніша революція, яка здійснена без насильства і навіть без явного зіткнення великих соціальних сил. Ідеться про революцію нового типу, досконалої відповідно до теорії А. Грамші з використанням сучасних технологій впливу на суспільну свідомість і програмування поведінки великих мас людей [5].

Із часом вагомість інформаційної зброї не зменшується, а, навпаки, лише зростає, інформаційне протиборство набуває все більш відточених і складних форм. Можна, мабуть, навіть говорити про певні перегони

інформаційних технологій, і кампанія, розгорнута на сьогодні Росією проти України, є яскравим тому прикладом. Потоки відвертої дезінформації, що полилася з російських ЗМІ стосовно України, можуть іноді шокувати безмежним цинізмом, абсолютною неправдоподібністю, грубим викривленням фактів. Знаковою в цьому розумінні стала фігура російського телеведучого щотижневої програми на телеканалі “Росія” і директора державного агентства “Росія сьогодні” Д. Кисельова, якому на сьогодні вже через поширення ним відверто неправдивої інформації та нехтування всіма основоположними стандартами журналістської етики заборонений в’їзд до країн Євросоюзу. І таких кисельових серед журналістів Росії чимало, вони активно поширюють відверто неправдиву інформацію про Україну по всьому світу та переконують про невтручання Кремля у військове протистояння на Сході України. Інформаційний потік такого ж характеру поширюється різними мас-медіа розважального типу, і навіть через офіційних осіб Росії, з останніх найбільш яскравих прикладів – виступи Чуркіна на Радбезі ООН. Тобто проти України здійснюється дуже продуманий, багатовекторний інформаційний тиск, і протидіяти йому можна також лише комплексними засобами, вибудовуючи системний захист інформаційної безпеки країни.

Одним із таких заходів, цілком логічним у цій ситуації, стало рішення про заборону російських телеканалів та транслявання окремих російських фільмів і серіалів в Україні (“Кадетство”, “Гончі”, “Слідчий комітет”, “Спецназ”, “Десантура” тощо), в яких, зокрема, міститься пропаганда правоохоронних органів, збройних сил, інших військових чи силових формувань Росії. Зрозуміло, що в час, коли має місце військовий конфлікт між Росією й Україною, транслювати фільми, що викривляють історію, возвеличують військові формування країни-агресора, є абсолютно недоречно. Але, звичайно, цього недостатньо. Інформаційна експансія з боку Росії триває, і вибудувати ефективну протидію їй поки не завжди вдається.

Причиною поразок під час інформаційної війни з Росією є чимало чинників, серед яких можна назвати, наприклад, певну інформаційну ізоляваність нашої держави, яка і на сьогодні залишається ще частково ізолюваною від інформації з навколишнього світу, так само як і світ усе ще замало отримує відомостей про Україну. Відсутність реального ефективного доступу до інформації завдає значних втрат в економіці, політиці, науці. Відомо, що обмеженість джерел інформації дає змогу маніпулювати нею, що призводить до вирішення економічних та політичних проблем в інтересах окремих суспільних груп чи навіть інших держав, а не

суспільства загалом. Це завдає шкоди внутрішній стабільності України та її міжнародним відносинам. Окрім того, без донесення правдивої інформації про ситуацію Україна може опинитися сам на сам з усіма загрозами з боку Росії. Адже викривлення з боку Росії ситуації в плані висвітлення подій, що мають місце на Сході України, нівелює істотність таких загроз щодо України, відкидає необхідність втручання світового співтовариства у вирішення проблеми. Для розв'язання ситуації, що склалася, пропонувалися численні заходи щодо зміцнення інформаційної безпеки, серед яких найбільш пріоритетними є такі:

- вживання комплексних заходів щодо захисту свого інформаційного простору та входження України у світовий інформаційний простір;
- виявлення та усунення причин інформаційної дискримінації України;
- усунення негативних чинників порушення інформаційного простору, інформаційної експансії з боку інших держав;
- розробка та впровадження необхідних засобів і режимів отримання, зберігання, поширення й використання суспільно значущої інформації, створення розвиненої інфраструктури в інформаційній сфері;
- створення системи гарантій доступу до урядової інформації з боку громадян і громадських структур, правового порядку обмеження доступу до інформації, якщо цього вимагають інтереси безпеки держави;
- розробка правових та інформаційних методів контролю засобів масової інформації з метою запобігання їхньому використанню на шкоду інтересам національної безпеки України;
- вживання заходів до звільнення українського інформаційного простору від впливу інформаційних засобів, які поширюють ворожу щодо України й української нації інформацію тощо [3; 4].

Саме повністю подолавши інформаційну ізоляцію, отримавши змогу доносити правду про ситуацію навколо зазначеного конфлікту та взагалі про країну, Україна зможе значно ефективніше захищати себе. Для цього необхідно впровадити суттєві зміни в державній стратегії розвитку, вибудовувати відповідну законодавчу базу. Загальний напрям майбутньої стратегії вже окреслено. Так, виходячи з необхідності запобігання й нейтралізації потенційних і реальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері, Радою національної безпеки і оборони України було прийнято постанову, де серед першочергових заходів забезпечення національної безпеки було названо такі:

1) розробити і внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти про внесення змін до деяких законів України щодо

протидії інформаційній агресії іноземних держав, передбачивши, зокрема, визначення механізму протидії негативному інформаційно-психологічному впливу, у тому числі шляхом заборони ретрансляції телевізійних каналів, а також щодо запровадження для іноземних засобів масової інформації системи інформування та захисту журналістів, які працюють у місцях збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, при ліквідації небезпечних злочинних груп;

2) розробити за участю Національного інституту стратегічних досліджень, Служби безпеки України, представників громадянського суспільства та подати на розгляд Ради національної безпеки і оборони України:

- проект Стратегії розвитку інформаційного простору України, в якому, зокрема, визначити мету, завдання, структуру та режим функціонування національної системи забезпечення інформаційної безпеки держави;
- проект Стратегії кібернетичної безпеки України;

3) розробити та впровадити комплексні заходи організаційного, інформаційного й роз'яснювального характеру щодо:

- всебічного висвітлення заходів з реалізації державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки;
- посилення контролю за додержанням законодавства з питань інформаційно-психологічної та кібернетичної безпеки;

4) розробити за участю Національного інституту стратегічних досліджень, Служби безпеки України, інших державних органів і науково-дослідних установ та подати на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проект нової редакції Доктрини інформаційної безпеки України;

5) розробити і внести на розгляд Верховної Ради України:

- законопроекти про внесення змін до деяких законів України, зокрема до Законів України “Про основи національної безпеки України”, “Про інформацію”, “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах”, “Про Службу безпеки України”, “Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України”, щодо приведення національного законодавства у відповідність із міжнародними стандартами з питань інформаційної та кібернетичної безпеки, вдосконалення системи формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України [2].

Але поки це ще перші кроки визначення таких заходів із захисту національної безпеки, без якнайшвидшого їх упровадження Україні буде значно важче вирішувати поставлені перед нею проблеми. Прогрес у розробці інформаційної доктрини країни має вибудовуватись як на зовнішньому, так і на

внутрішньому векторах, окреслені ж Радою національної безпеки і оборони заходи стосуються, передусім, зовнішнього вектора. Зміцнення ж внутрішньої інформаційної безпеки, боротьба з відверто антидержавним контентом ЗМІ будь-якого типу, насичення інформаційного простору країни достовірною інформацією, яка б подавалася своєчасно і грамотно і тим істотно нейтралізувала спрямовану проти країни дезінформацію, – ось деякі з ключових моментів, які необхідно реалізовувати паралельно з реалізацією зовнішнього вектора. Існує нагальна потреба не лише припинити постачання інформаційного, теле-, кінопродукту з боку країни-агресора, а й у своєчасній заміні його іншим, якісним, але безпечним для суспільної свідомості громадян України. Бажано, звичайно, й українського виробництва. Країні потрібні також професіонали-медійники високого класу, які змогли б не лише якісно доносити правдиву інформацію, а й знешкоджувати інформаційні закиди супротивника, аргументовано й переконливо висвітлюючи реальний стан справ. Адже формування думки населення, як відомо, – одна з функцій журналістики й ЗМІ зокрема, і це одне з найважливіших завдань, яким має опікуватись держава, особливо в цей непростий час. І лише комплексне застосування заходів такого типу, на нашу думку, надасть змогу ефективно зміцнити інформаційний простір країни, її як інформаційну, так і загальну безпеку.

IV. Висновки

Отже, ми спробували, узагальнивши інформацію щодо тенденцій проведення Україною інформаційної політики, виділити комплекс заходів, які є найбільш важливими й невідкладними для впровадження з огляду на існуючу ситуацію. Керівництво держави на сьогодні вживає заходів із протидії інформаційній загрозі з боку Російської Федерації. Зокрема, введено обмеження на постачання медійного контенту, що містить пропаганду правоохоронних органів, збройних сил, інших військових чи силових формувань Росії. Радою національної безпеки і оборони України було прийнято постанову, яка містить стратегію розробки першочергових заходів забезпечення національної безпеки України і передбачає, зокрема, прийняття законопроектів про внесення змін до деяких законів України щодо протидії інформаційній агресії іноземних держав, напрацювання заходів із посилення контролю за додержанням законодавства з питань інформаційно-психологічної та кібернетичної

безпеки тощо. Наголошено на невідкладності впровадження заходів із подолання певної інформаційної ізоляції країни, яка перешкоджає отримати відповідну підтримку світового співтовариства в боротьбі з агресором. Але ще, крім вибудовування зовнішньої інформаційної політики, видається необхідним більше уваги приділити внутрішній інформаційній безпеці, протидіючи поширенню всередині країни антидержавницького контенту й забезпечуючи доступ громадян до правдивої інформації. Комплексне вживання заходів такого типу посилить інформаційну безпеку України, зробить її більш захищеною в умовах сучасного світу, де таку важливу роль у плані безпеки й навіть самого існування країни відіграє її інформаційна політика. Адже на сьогодні виникає все більше свідчень того, що без грамотно побудованої інформаційної політики держава просто не зможе існувати як незалежна країна, й Україні це стосується насамперед.

З огляду на важливість для державної безпеки зазначене питання потребує подальших ґрунтовних досліджень, зокрема в напрямі вироблення ефективних механізмів протидії інформаційній агресії, які охоплювали б засоби як спростування неправдивої інформації, так і певного запобігання викидам такої інформації, попередження населення про їх можливість і вироблення в нього своєрідного імунітету проти цього.

Список використаної літератури

1. Морозов О. Л. Інформаційна безпека в умовах сучасного стану і перспектив розвитку державності / О. Л. Морозов // Віче. – 2007. – № 12. – С. 12–17.
2. Рада національної безпеки і оборони України. Рішення від 28.04.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mbo.gov.ua/documents/355.html>.
3. Про концепцію національної програми інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – С. 182.
4. Національна безпека і оборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nru.org.ua/kontakty>.
5. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – Москва: Эксмо, 2003. – 832 с.
6. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Г. Г. Почепцов. – Москва; Киев: Рефл-бук: Ваклер, 1999. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015

Орехов В. В. Влияние СМИ на состояние национальной безопасности Украины

Статья посвящена изучению информационных угроз Украине. Прослеживается роль информационного оружия в глобальных конфликтах. Рассматриваются внедряемые Украиной средства противодействия информационной угрозе со стороны России и делается попытка определения наиболее неотложных мер в этом направлении, среди которых называются преодоление некоторой информационной изоляции страны, дальнейшая борьба с антигосу-

дарственным контентом в СМИ, изготовление качественного отечественного информационного продукта, способного в определенной степени нейтрализовать враждебную пропаганду и тому подобное.

Ключевые слова: информационный, угроза, война, масс-медиа, закон.

Orekhov V. Influence of Media on National Security Ukraine

The article is devoted to the study the information threats Ukraine. A matter of national security of Ukraine is quite relevant today. The reason is the undeclared war with Russia. And the information is an effective weapon in this war. The author has considered the use of information during the first and second World War. He emphasizes that movie was used as a means of propaganda even during the First World. Means of information influence significantly expanded during the Second World War. Information weapons played a decisive role in the collapse of the USSR. The means of information influence are particularly effective today. Russia uses a lot of misinformation in relation to Ukraine. It is distributed at different levels: the media, movies, TV shows, official statements, etc. Certain information isolation of Ukraine it hurts. Other countries often receive biased information about Ukraine. Ukraine must correctly build defense on information front. It was decided to ban Russian films and serials. National Security and Defense Council of Ukraine adopted a resolution on the national security of Ukraine. Resolution provides for a series of laws to strengthen toward national security. These laws should establish mechanisms to counter threats of foreign news. But this decision is directed against the external threats to information in the first place. But the complex approach is necessary for the successful solution of the problem. The author emphasizes the need for the production of national information product in sufficient volume and quality. National information product should supplant brought by external product naturally. Strengthening information security will strengthen the country as a whole. The solution to this problem is very important for Ukraine today. Ukraine can not exist without a competent information policy.

Key words: information, the threat, of war, the media, law.